

عوامل موفقیت معلم از دیدگاه تیزهوش

ناصرالدین کاظمی حقیقی

مؤلف در این مقاله یک فهرست ۵ بعدی مربوط به خصایص معلم ویژه را ارائه می‌دهد: رفتاری، شناختی، شخصیتی، نگرشی و انگیزشی. بعد رفتاری اساسی‌ترین حیطه موفقیت معلمان ویژه را تشکیل می‌دهد و سایر ابعاد به ترتیب در اولویت قرار می‌گیرند. بطور کلی مهارت‌های مربوط به روش تدریس اساسی‌ترین عامل موفقیت معلمان است و در پی آن به ترتیب، توانایی مشاوره و راهنمایی، جذابیت شخصی، شناخت تیزهوش، پشتکار برای موفقیت و نظم و سازماندهی، جمعاً ۷۰٪ ویژگی‌های یک معلم موفق را شامل می‌شوند.

به نظر می‌رسد ویژگی‌های این فهرست ۵ بعدی تحت تأثیر فرهنگ، بازخورد متقابل و برنامه آموزشی باشد.

در ۲۵ سال اخیر، بیش از ۲۰ مطالعه و تحقیق گسترده و اختصاصی پیرامون عوامل موفقیت معلمان ویژه تیزهوشان بعمل آمده است. نتایج پژوهش‌های مزبور ویژگی‌هایی را درباره هیأت علمی مطلوب برای تیزهوشان ارائه می‌دهد که می‌توان آنها را در ۵ حیطه اساسی جمع‌بندی نمود. این حیطه‌ها براساس اولویت به این ترتیب مطرح می‌گردند:

الف - ویژگی‌های رفتاری

این حیطه اساسی‌ترین و مهمترین مقوله‌های مربوط به معلم موفق ویژه تیزهوشان را در بر می‌گیرد یعنی بیش از ۵۲٪ (بالا‌ترین درصد) خصایص یک معلم موفق را شامل می‌شود.

حیطه رفتاری یک معلم مقوله‌هایی نظیر مدیریت و رهبری کلاس، کوشش و پشتکار در جهت کسب موفقیت، مهارت‌های مربوط به روش تدریس مناسب و قابلیت مشاوره و راهنمایی را در خود گردآورده است.

یک معلم به طور عینی و عملی عنان اختیار و نظارت کلاس ویژه تیزهوشان را در دست گرفته کلیه توانایی‌ها و نیروهای شخصی خویش را برای اعمال نظم و سازماندهی و اجرای مهارت‌های تدریسی و تعلیمی که از قبل به آنها مجهز شده است در جهت نیل به موفقیت شخصی و عموم دانش‌آموزان تیزهوش بکار می‌گیرد. وی حتی نقشی قراتر از یک مدرس و رهبر کلاس را ایفا می‌کند یعنی بسان یک مشاور و راهنمایی دلسوز و فداکار سعی دارد خود و تیزهوش را در یک کالبد قرار دهد.

قبل از هرگونه اقدام به تدریس مستقیم، اولین گام، ایجاد ارتباط است و سپس فضایی مطلوب برای ابراز عقاید کلیه دانش‌آموزان تیزهوش، با توجه به استعدادهای فردی و اعطای مسئولیت در جهت تقویت و تعالی «تصور از خود»^۱ فرد تیزهوش فراهم می‌آید.

معلمان موفق ویژه تیزهوش، پس از آماده‌سازی فضای کلاس، آنگونه که ذکر شد با اعمال شگردهای مقتضی، خاص و حاکمیت نظم و تربیت و سازماندهی فعالیتها، خصوصیت پیشرفت مداری و سختکوشی و فعالیت‌های بعضاً طاقت فرسای خویش را بروز می‌دهند. در واقع با تمهیدات فوق، هرگونه اقدام تدریسی با عالیترین تجهیزات نظری و کلاسیک، ناکامی معلم را در پی خواهد داشت.

معلمان موفق، مهارت‌های تدریسی خویش را اینگونه شکل می‌دهند:

فراهم سازی طرح درس و اجرای آن، کاربرد مقتضی گروه‌های دانش‌آموزی پویا، آموزش گروهی و فردی بطور مقتضی، روشهای تعلیمی ابتکاری و فوق‌العاده و متنوع، اصلاح برنامه و محتویات برای تقویت خلاقیت و تفکر خلاق، هدایت و نظارت بر فعالیتهای تحقیقاتی مستقل فردی، ایجاد پیوند مناسب میان ابعاد عاطفی و شناختی و سرانجام کاربرد مناسب از آزمون‌های معتبر و مقتضی.

بر اساس نکات فوق می‌توان استنباط نمود که الگوهای رفتاری یک معلم موفق بر محور «تیزهوش - مداری»، «روابط - مداری» و «شخصیت - مداری» شکل می‌گیرد.

ب - ویژگیهای شناختی:

این حیطه با شمول ۲۲٪ از صفات یک معلم موفق، مقام دوم را اشتغال می‌کند. بیش از هر چیز یک معلم موفق برای تیزهوشان شخصاً دارای هوش فوق‌العاده‌ای است و از فرد تیزهوش در ابعاد گوناگون روان‌شناختی، اطلاعات حتی‌الامکان جامعی در اختیار دارد. نیازها و علایق خاص وی را می‌شناسد، از بازخوردهای ویژه وی آگاه است، قابلیت‌های ذهنی و شناختی فوق‌العاده و نیز الگوهای رفتاری اختصاصی تیزهوش را بخوبی درک می‌کند و بطور کلی حداقل این باور را دارد که تفاوت یک تیزهوش با فرد عادی، صرفاً یک تفاوت کمی (مثلاً خلاصه شده در یک نمره هوشبهر) نیست بلکه اختلافات کیفی و شخصیتی اساسی در طبقه‌بندی گوناگون تیزهوشی (رهبری، خلاقیت، مهارتهای یادگیری) مطرح است.

علاوه بر آگاهی‌های فوق، آشنایی به برنامه‌ها و اسلوب‌های جدید در تعلیم و تربیت ویژه تیزهوشان ضرورت اساسی دارد. موفقیت معلمان ارتباط مستقیمی با وسعت اطلاعات عمومی آنها (بعنوان یک دایرةالمعارف انسانی) دارد. این نکته را معلمان مجرب، بیش از دیگران آزموده‌اند.

ج - ویژگیهای شخصیتی:

این حیطه ۱۴٪ فراوانی داشته است و خصایصی نظیر، جذابیت شخصی، نزاکت و ادب، آراستگی ظاهری و خوش مشربی و شوخ طبعی و شخصیت پویا و انعطاف پذیر را در بر می‌گیرد.

د - ویژگیهای نگرشی:

یک معلم موفق شخصاً فردی است با عقاید پویا، اندیشه و تفکر وسیع و عمیق (بدون غرض ورزی خاص)، که اعتقاد و بازخورد مثبتی نسبت به پدیده تیزهوشی و فرد تیزهوش دارد و حتی بیش از آن، از جهان‌بینی مشترکی با تیزهوش برخوردار است. حداقل این قابلیت را دارد که از نقطه نظر یک تیزهوش به جهان و واقعیت بنگرد. علاوه بر این به اصل تفاوت‌های فردی بعنوان یک قانون، اعتقاد جازم دارد.

حیطه نگرشی حداقل با این خصایص، تجانس اساسی یک معلم را با فرد تیزهوش شکل می‌دهد. این حیطه گرچه با ۸٪ فراوانی در مقام چهارم قرار دارد ولی در حقیقت نقش محوری برای سایر حیطه‌ها را ایفا می‌سازد.

ه - ویژگیهای انگیزشی:

این حیطه، ۴٪ ویژگیهای یک معلم موفق را شامل می‌شود. تیزهوشان، اهمیت فوق‌العاده‌ای به معلمی می‌دهند که دارای علایق و انگیزه‌های عمیق و گرم معنوی، ارزشی و فرهنگی باشد.

نتیجه کلی:

بطور کلی و مختصر می‌توان ۶ خصوصیت و عامل بسیار مؤثر در موفقیت هیأت علمی برای تیزهوشان را از ۵ حیطة فوق اینگونه گزینش نمود که ۷۰٪ ویژگیهای یک معلم موفق را شامل می‌شوند:

- ۱- مهارت‌های مربوط به روش تدریس ۲۸٪
- ۲- توانایی مشاوره و راهنمایی ۱۱٪
- ۳- جذابیت شخصی ۱۰٪
- ۴- شناخت تیزهوش ۸٪
- ۵- پشتکار برای موفقیت ۷٪
- ۶- نظم و سازماندهی ۶٪

نقش فرهنگ:

امروز نقش فرهنگ در تیزهوشی و نیز حتی علایق و ترجیحات فرد تیزهوش، بخوبی مبرهن شده است. مطالعات مربوط بویژه از سال ۱۹۸۵ به بعد تأثیر فرهنگ را در بازخورد (بویژه تحصیلی) تیزهوش، مورد تأکید قرار داده‌اند. «مادوکس» و همکارانش (۱۹۸۵) در بررسی بازخورد ۲۲۱ تیزهوش در پایه‌های تحصیلی هفتم تا نهم نسبت به ویژگیهای مطلوب یک معلم یافتند که تیزهوشان بر معلمان واجد شرایط در ابعاد شخصی - اجتماعی بیش از بعد شناختی و تحصیلی اهمیت می‌دهند. در حالیکه نتیجه یک مطالعه مشابه در «رژیم اشغالگر قدس» با یافته فوق متناقض بود. یعنی در مطالعه اخیر توانایی شناختی و تحصیلی در اولویت قرار داشت.^۴

تقابل بازخورد:

یک تحقیق مشابه در سال ۱۳۶۸ شمسی در ۸ شهر مختلف ایران، بر روی ۲۲۶۱ دانش‌آموز تیزهوش، تفاوت بازخوردی را بویژه در مهارت‌های کلی تدریس تحت تأثیر فرهنگ‌های مختلف نشان داد. دانش‌آموزان تیزهوش نقاط مختلف، علایق متفاوتی را نسبت به روش تدریس ترجیحی ابراز می‌داشتند.^۱

در میان کارکنان اداری و هیأت علمی مراکز تیزهوش، تفاوت‌هایی در بازخورد آنها نسبت به افراد تیزهوش مشهود است. «دتمر» (۱۹۸۵)، در بررسی بازخوردهای ۴۰ معلم مدارس عادی، ۲۵ معلم ویژه تیزهوشان، ۲۵ مدیر مجتمع و ۱۵ روان‌شناس نسبت به نیازها و مسایل خاص تیزهوشان آشکار ساخت که نقطه نظرات مدیران و روانشناسان مشترک است و تفاوت‌های آماری معنی‌داری میان نظریات معلمین مدارس عادی و معلمین ویژه تیزهوشان وجود دارد.^۲

«مایر» (۱۹۸۹)، بر مهمترین نیازهای تیزهوش یعنی «حرمت نفس»^۳، روابط اجتماعی، احساسات، هیجان و هویت، تأکید می‌ورزد. کژکنشی یک دانش‌آموز تیزهوش می‌تواند بصورت آرمان‌های غیرقابل دسترس، اهداف غیر واقع بینانه، و «حرمت نفس» کم، تجلی یابد. لذا بهسازی تربیت و آموزش تیزهوش می‌تواند براساس «کفایت نفس»^۴، خودکفایی و لیاقت اجتماعی و آمادگی هیجانی در دانش‌آموز تیزهوش، انجام گیرد. یک معلم می‌تواند موقعیتی رقابت آمیز برای پاسخ مقتضی تیزهوش به محرک فراهم آورد.^۵

نقش برنامه:

بطور کلی همانگونه که «استارکو» و «شاک» (۱۹۸۹)، در تحقیقی بر روی ۱۰ روش آموزشی و پرورشی ویژه تیزهوشان نشان دادند موفقیت هر برنامه ویژه، ارتباط مستقیم با قابلیت‌ها و تجارب معلمان آن برنامه دارد.^۶

منابع

۱- ناصرالدین، کاظمی حقیقی (۱۳۶۹). بررسی تجربی بازخورد تحصیلی نوجوانان تیزهوش (رساله کارشناسی ارشد).

- ۲- Dettmer, Peggy, (Kansas State U, coll of Education Manhattan) Attitudes of school role groups toward learning needs of gifted students. *Roeper Review*, ۱۹۸۰ (Apr), Vol ۷(۴), ۲۵۳-۲۵۷.
- ۳- Feldhusen, John F. (Purdue University, U.S.A). The teacher of gifted students. *Gifted Education international*, ۱۹۸۰ Vol ۳, ۸۷ - ۹۳.
- ۴- Maddux, Cleborne D. ; Samples - Lechmann, Ina & Cummings, Rhoda E. (Northern Arizona U, Ctr for Excellence in Education, Flagstaff) Preferences of gifted students for selected teacher characteristics. *Gifted Child Quarterly*, ۱۹۸۰ (Fal), Vol ۲۹(۴), ۱۶۰-۱۶۳.
- ۵- Meyer, John (U Windsor, ON, Canada) Conceptual problems in recent studies on the psychosocial dimension of giftedness. Special Issue: The education of the gifted child Canada. *Canadian Journal of Education*, ۱۹۸۹ (Win), Vol ۱۴(۱), ۱۱۹-۱۲۴.
- ۶- Starko, Alane J. & schack, Gina D. (Eastern Michigan U. Ypsilanti) Perceived need, teacher efficacy, and teaching strategies for the gifted and talented. *Gifted Child Quarterly*, ۱۹۸۹ (Sum), Vol ۳۳(۳), ۱۱۸-۱۲۲.
- ۷- Self - adequacy
- ۸- Self - concept
- ۹- Self - esteem

○

○

○

